

EXPORTUTVECKLINGEN

I FINLAND EFTER KRIGET

Av direktör W. WIKLUND, Helsingfors

VAPENSTILLESTÄNDET hösten 1944 betecknade slutet på en rätt konstlad epok i vår exports historia, en epok som lyckligtvis varat endast ett begränsat antal år under kriget. Vi stod denna höst med en fullkomligt stagnerad export, inför samma situation som en gång tidigare, närmare bestämt efter första världskriget. Situationen var dock hösten 1944 i ett mycket viktigt hänseende avsevärt bättre än 1919. Vi hade denna gång våra gamla goda förbindelser i väster att falla tillbaka på, vilket icke var fallet gången förut. Visserligen hade mycket förändrats på de västra marknaderna under kriget, bl. a. hade nya stora industriområden utvecklats, t. ex. cellulosaindustrin i de amerikanska syd-staterna, en ny fanérindustri hade uppstått i Brasilien o. s. v.; utarmningen i väster var också större nu än efter förra världskriget; vissa politiska komplikationer förelåg o. s. v.; men då också efterfrågan på våra varor var stor kunde våra gamla förbindelser dock relativt snart upplivas och affärer på nytt förberedas. En annan väsentlig skillnad i situationen låg dessutom däri, att samtidigt med att de västra marknaderna öppnades för oss, kunde vi även finna avsättning för vår export i öster. Denna möjlighet att samtidigt arbeta såväl i väster som öster har visserligen förekommit före förra världskriget, men kunde icke då på grund av begränsad kapacitet utnyttjas i närmelsevis den utsträckning, som nu förefaller att vara möjligt. Förutsättningarna för ett snabbt igångsättande av exporten var därför i ovan skisserade hänseende avsevärt bättre än år 1919, och utvecklingen av exporten under de tre senaste åren efter kriget har även bekräftat detta.

Svårigheterna för exporten visade sig dock till en början vara större än vad man av ovansagda hade väntat. Världskriget pågick ännu vintern och våren 1945 och omöjliggjorde all större export till väster. Det handelspolitiska läget krävde även ingåendet av

ett stort antal handelsfördrag, vilket givetvis tog sin rundliga tid. Exportindustrins råvarulager hade krympt till ett minimum och måste kompletteras innan produktionen kunde få en tillfredsställande omfattning. Arbetseffektiviteten var synnerligen låg och intresset för arbete lämnade mycket övrigt att önska, varför bristen på arbetskraft var ett av industrins akutaste problem. Då här till ytterligare kom den belastning, som krigsskadeståndsleveranserna till Sovjet-Unionen utgjorde och vilka omedelbart vidtogo, kan man förstå att företaget i portgången var synnerligen trögt. Speciellt dessa sistnämnda leveranser verkade hämmande på exporten västerut då träförädlingsindustrierna under det första skadeståndsåret blev tvungna övertaga 2/3 av samtliga leveranser och metall- och maskinindustrin endast 1/3. Denna fördelning var en naturlig följd av då rådande kapacitetsrelationer mellan de båda grupperna, enär utbyggandet av metall- och maskinindustrins kapacitet till den omfattning skadeståndsleveranserna förutsätta givetvis erfordrade en avsevärd tid. Redan under det andra skadeståndsåret överflyttades dock huvudbördan av leveranserna på metall- och maskinindustrin och träförädlingsindustrin svarade under det tredje skadeståndsåret för mindre än en tredjedel av dessa leveranser. För att nämna ett exempel togo skadeståndsleveranserna år 1945 i anspråk 66 % av hela trävaruexporten, år 1946 22 % och år 1947 endast 11 %. Härvid måste dock beaktas att exporten av trävaror under dessa år mer än 4-dubblats. Skadeståndsleveransernas betydelse som en hämsko för exporten var alltså avsevärd speciellt under 1945, men även senare.

Exporten västerut kom dock trots ovan skisserade svårigheter igång under senare hälften av 1945. Den första cellulosalasten till England avgick i juli, till Syd-Amerika i september och till USA först i december. Det visade sig t. ex. beträffande USA, att vårt inträde på marknaden icke skedde utan vissa svårigheter. Utvecklingen för hela exporten har därefter dock varit tillfredsställande. Att utrikshandeln har kunnat tilldelas vitsordet laudatur samtidigt som många andra väsentliga områden inom vårt ekonomiska liv knappast nått högre än approbatur, måste i rätt stor utsträckning tillskrivas den relativa handlingsfrihet som lyckligtvis fått råda vid skötseln av vår utrikeshandel och vår exportindustri. Handfallna reglementeringsivrare och småskurna politiska konjunkturlyttare ha åtminstone inte än så länge lyckats tilltvinga sig bestämmanderätten på dessa områden, varigenom vi lyckats undgå ytterligare ekonomisk debacle.

För att erhålla en möjligast riktig bild av den fria exportens utveckling under åren 1945—47 är det skäl att i första hand använda sig av volymindex. Om exportvolymen 1935 betecknas med 100, så utgjorde volymen år 1945 endast 19 %, men redan 1946 hade volymen stigit till 47 % för att ytterligare under 1947 ökas till 62 % eller något mera. Krigsskadeståndsleveranserna utgjorde 1946 c:a 41 % av den fria exporten och 1947 endast c:a 23 % av densamma. Tillägges volymen av skadeståndsleveranserna under dessa år erhålles en totalvolym för 1946 på 66 % och för 1947 på 76 % av volymen 1935. Här kan för jämförelsens skull framhållas att motsvarande volymsiffra för 1938 var så stor som 105 %.

Dessa uppnådda volymsiffror förefalla kanske till en början mindre imponerande, men om man beaktar att vi i samband med vapenstillståndet förlorade 13 % av våra skogsresurser, c:a 25 % av den tillbudsstående vattenkraften och ungefär 20 % av exportindustrins kapacitet, så stiger värdet av ovan angivna volymsiffror avsevärt. Med beaktande av dessa förluster och minskade möjligheter till export måste man därför vid bedömandet av dessa siffror närmast utgå ifrån, att en volymsiffra på 80 i dag motsvarar en volymsiffra på 100 år 1935. I och med att vi senaste år nådde en siffra på c:a 76 betyder detta, att vi i stort sett nått 1935 års nivå.

För att ytterligare med siffror åskådliggöra utvecklingen under ifrågavarande år kan värdesiffrorna för exporten omräknade i dollar anföras. Den fria exporten representerade sålunda år 1945 ett dollarvärde, omräknat efter då gällande dollarkurs, av 28 milj. dollar. Skadeståndsleveranserna representerade samma år, räknat enligt samma dollarkurs, ett värde av 105 milj. dollar. År 1946 hade den fria exporten redan ökat till 170 milj. dollar mot 69 milj. dollar för skadeståndsleveranserna. Motsvarande siffror för 1947 är 332,5 milj. dollar för den fria exporten och 76,5 milj. dollar för skadeståndsleveranserna. Även om man här är tvungen att räkna med olika kurser för dollarn, vilket givetvis gör jämförelsen något haltande, kan man dock ur totalsiffrorna för de olika åren utlösa en rätt så riktig bild av utvecklingen. Totalsiffrorna för hela exporten voro alltså följande: 1945 133 milj. dollar, 1946 239 milj. dollar och 1947 409 milj. dollar.

Vid ett närmare studium av exportens fördelning på de skilda huvudgrupperna under åren 1946 och 1947 finner man, att träförädlingsindustrins produkter 1946 representerade hela 90,9 % av den fria exporten och 1947 91,0 %. En dylik drastisk ensidighet hos exporten har inte tidigare förekommit under hela Finlands

självständighetstid. Under en 20-årsperiod före det andra världskriget representerade dessa produkter i medeltal 81,8 % av hela exporten. Resten bestod av animaliska livsmedel 6,7 % och andra produkter 11,5 %. Efter kriget har gruppen animaliska livsmedel praktiskt taget helt bortfallit (1947 — 55,2 milj. mark) och »övriga varor» representerat c:a 9 %. Nu gäller dessa siffror endast den fria exporten sådan den varit de senaste två åren, men vill man försöka få en mera riktig bild av vår totala exportkapacitet, bör även skadeståndsleveranserna beaktas i den mån en uppdelning av dem är möjlig. Om man utgår ifrån, att träförädlingsindustriernas produkter utgjorde 28 % av skadeståndsleveranserna år 1947 och resten av gruppen »övriga varor», så representerade »övriga varor» c:a 20,8 % och träförädlingsindustrins alster 79,2 % av vår totala export. Detta tyder på, att en rätt avsevärd differentiering redan nu förekommer och att våra trä- och pappersprodukter i framtiden knappast kommer att intaga en så dominerande ställning, som siffrorna för den fria exporten i dag utvisar. Det återstår givetvis att se, huru våra skadeståndsvaror, närmast representerade av metall- och maskinindustrin, komma att kunna hävda sig på exportmarknaderna den dag ett framträdande blir möjligt.

Utvecklingen för de två stora grupperna trävirke och träarbeten samt pappersindustrins alster visar samma tendens som före kriget. Beaktar man fördelningen under perioden 1919—1939 så erhåller man visserligen ett medeltal på 44,5 % för trävirket och träarbeten och endast 37,3 % för pappersindustrins alster, men faktum var att den senare överflyglade den förra i exportvärde för första gången 1938 och sedan även 1939. Detta har även varit fallet under åren efter kriget, då proportionerna ungefär varit 43 % för trävirke och träprodukter samt 48 % för pappersindustrins alster. De olika branscherna inom exportindustrin har under tiden efter kriget återhämtat sig på ett rätt divergerande sätt. Kartongindustrin kunde redan 1946 utnyttja c:a 90 % av sin kapacitet och torde senaste år ha nått c:a 95 %. Pappersindustrin har till vissa delar repat sig väl, men produktionen av tidningspapper har nått endast c:a 60—65 % av nivån före kriget. Exporten av olika slag av papper, som 1945 endast var 82,500 ton, steg dock 1947 till 373,000 ton. Utvecklingen för fanérindustrin har även varit tillfredsställande, vilket framgår av siffrorna 29,000 m³ 1945 mot 155,000 m³ 1947. En långsammare återhämtning har däremot förekommit inom cellulosa-, trämasse- och sågindustrin, vilka delvis lidit av brist på råvaror, el-kraft och haft underskott på arbetare.

Cellulosaindustrin, som under åren 1935—39 hade ett exportmedeltal på mer än 1 milj. ton per år, nådde senaste år endast en kvantitet på 568,000 ton, exklusive sovjetleveranserna. Trämasseindustrin, som på senare tider i hög grad lidit av el-bristen, har hittills nått en exportvolym motsvarande 60 % av medeltalet åren 1935—39, men exporten kommer detta år antagligen att sjunka. Sågindustrin kan heller icke rosa marknaden. Bristen på råvaror har hela tiden efter kriget varit synnerligen besvärlig och bristen på arbetskraft har i många fall förhindrat en snabbare återhämtning. Exporten senaste år steg till blygsamma 416,000 stds och nådde därmed endast c:a 50 % av exporten före kriget. Av sågvaruproduktionen konsumerade dessutom hemmamarknaden c:a 150,000 stds och c:a 100,000 stds användes för trähusproduktionen. Finland är i dag med rätt stor säkerhet den största producenten av fabrikmässigt framställda trähus i hela världen med eventuellt undantag av USA, vilket land uppvisar högre siffror än vi, men då man där för dylika hus även använder sig av många andra material än trä, ställer sig ett riktigt bedömande rätt svårt. Exporten av trähus utgjorde senaste år c:a 12,000 hus, representerande bostadsmöjligheter för 50,000—60,000 personer.

Som av ovan sagda framgår har det relativt taget goda pekuniära resultatet av exporten efter kriget knappast kunnat hänföras till stora exportkvantiteter utan berott på andra orsaker. Den nästan ensamt utslagsgivande faktorn har härvid varit priserna på våra eftersökta exportvaror. Utvecklingen har nämligen varit mycket tillfredsställande ända fram till slutet av 1947, då vissa vikande tendenser började framträda. I augusti 1939 låg exportvarornas prisindex (fobvärde) på 126, i september 1945 på 590, vilket redan innebar en närmare 5-dubbling. I september 1946 hade sagda index stigit till 827 och ett år senare till 1,171. Priserna har alltså mer än 9-dubblats sedan 1939. Läget har dock ingalunda varit så ljust, som man vid en flyktig eftertanke kunde tro. Faktum är, att det endast tack vare en dylik prisutveckling varit möjligt att hålla vår export i gång och utveckla densamma. Den inre prisutvecklingen i landet och framför allt då lönekostnaderna har mycket väl hållit jämna steg med utvecklingen av exportpriserna; så t. ex. stego fabriksarbetarnas löner senaste år med 60 % medan exportpriserna stego med 47 %. Prisen på råvarorna, kraften, transportererna o. s. v. ha ungefär hållit samma takt som lönerna, även om reglementeringen på vissa områden något hållit utvecklingen tillbaka. Sedan trävarureglementeringen upphört i juni

1947 har dock råvaruprisen stigit avsevärt och denna avverkningssäsong måste man räkna med 80—90 % högre pris än senaste säsong.

En annan faktor, som ständigt berett exportindustrin bekymmer och även stora förluster, har varit de skandalöst låga inhemska prisen, vilka dekretats under hänvisning till olika motiv. Än har det varit sociala synpunkter, än har man skyllet på inflationen, men då exportvarorna endast i vissa fall påverkat index, var detta mest svepskäl, bakom vilka dolde sig den rena partipolitiken. Av pappersprodukterna har c:a 20 % av hela produktionen sålts på den inhemska marknaden till priser, som inte ens täckt hälften av produktionskostnaderna. Liknande exempel kan ges beträffande samtliga exportvaror, som säljas i hemlandet. Lyckligtvis har regeringen nu äntligen beslutat frige alla exportvaror från prisreglementeringen med undantag av trävarorna, för vilka priset dock avsevärt höjts om också icke till produktionskostnadsnivå.

Den avgjort främsta fördelen med frigivandet av prisen ligger dock däri, att medelprisen på exportvarorna på detta sätt höjas, vilket i sin tur förbättrar industrins möjligheter att fortsättningsvis exportera utan förändring i valutakurserna. Hade dessa inhemska pris icke frigivits förefaller det synnerligen sannolikt — främst med tanke på kostnadsnivån i hemlandet och de delvis vikande, delvis stagnerande prisen i utlandet — att en devalvering av marken hade blivit oundviklig. Konsekvenserna av ett dylikt steg i dag hade blivit oöverskådliga, och med säkerhet hade vi fått räkna med motsvarande högre importpris, högre levnadskostnader och högre löner. Troligen hade fördelen med devalveringen inom kort blivit illusorisk och fräntagit oss alla möjligheter till stabilisering inom en överskådlig framtid. Utan en inre stabilisering av priser och löner är nyttan av en devalvering synnerligen tvivelaktig och det gäller därför för oss att hålla ut så länge som möjligt utan förändringar i valutan. En devalvering hade även ökat våra utländska skulder i mark räknat och i betänklig grad försvårat våra ränte- och avbetalningar genom den oreda dessa hade förorsakat i budgeten. En ytterligare stegring i den inhemska kostnadsnivån eller ett mindre fall i exportprisen kommer dock ögonblickligen att göra devalveringsfrågan aktuell på nytt, då vinstmarginalerna numera krympt ihop till praktiskt taget intet. Till de missförhållanden, som icke mera borde få betunga exportindustrin, höra de prisutjämnningar, som under de senaste tiderna ålagts denna industri. Dessa ha uppstått i sam-

band med ofördelaktiga handelsföredrag, gjorda av staten och ha ingalunda förorsakats av industrin själv.

Man kan numera säga, att vi praktiskt taget exporterat till alla de marknader, dit vår export nådde redan före kriget. Diverse förändringar i storleksordningen de olika marknaderna emellan ha visserligen inträffat, vilket även är en naturlig sak med beaktande av de förändrade förhållandena i världen då och nu. En ny stor faktor är Ryssland, vilket land innehar andra platsen i vår exportstatistik och tredje platsen i importstatistiken allt enligt siffrorna för 1947. Däremot har Tyskland praktiskt taget helt bortfallit. I sammanlagt varuutbyte 1947 kommer England främst med 21,8 miljarder mark, därefter Förenta Staterna med 16,3 och Ryssland med 10,9 miljarder. Största avnämare av våra produkter är nu som tidigare England med 13,6 miljarder, sedan kommer Ryssland med 5,6 och Förenta Staterna med 5,2 miljarder.

I den mån man vill uttala sig om exportens framtidsutsikter under den närmaste tiden är man på synnerligen farliga vatten. Den redan omtalade prisutvecklingen under slutet av senaste år och under början av detta är ett mycket oroande tecken. För trävaror har visserligen i ett par fall något bättre pris än senaste år utlovats, men oerhört mycket blir beroende av de engelska prisen. Ett bakslag där kan förändra hela situationen. På vissa marknader är bristen på våra varor ännu skriande stor, men den alltmer tilltagande knappheten på valutor tenderar att antingen minska kvantiteterna eller pressa prisen. På en del andra håll åter finnas i viss utsträckning lager, vilka icke ha kunnat konsumeras på grund av brist på arbetskraft eller brist på pengar. Varorna äro köpta till topp-priser och måste först placeras innan nya köp göras. Det är ett känt faktum, att köparna äro mycket försiktiga och återhållsamma i en marknad med stagnerande eller vikande priser, varför man med en viss sannolikhet kan antaga, att försäljningarna detta år komma att starta sent och med stor försiktighet. Detta gäller givetvis inte alla varor, men det gäller framför allt trävaror och fanér. I hemlandet åter ha råvaruförsäljningarna gått mycket trögt, skogshyggena ha varit sämre än senaste år och den ringa vattenmängden har förutom kraftbristen förorsakat stora svårigheter vid råvarutransporterna. Med hänsyn till alla dessa osäkerhetsmoment och delvis negativa faktorer måste förhoppningarna åtminstone för innevarande år skruvas ned betydligt.